

6. De Chant T. The Inevitability of Predicting the Future [Електронний ресурс] / De Chant T. — Режим доступу : <http://www.pbs.org/wgbh/nova/next/tech/predicting-the-future/>
7. Goldstone J. A. Global Model for Forecasting Political Instability / [J. A. Goldstone, R. H. Bates, D. L. Epstein and oth.] // American Journal of Political Science. — 2010.— Vol. 54.— N 1, January.— P. 190—208.
8. Predicting the Future in Science, Economics and Politics / [eds. F. W. Wayman P. R. Williamson, S. Polachek, B. Bueno de Mesquita]. — UK : Edward Elgar Publishing Limited, 2014. — 214 p.
9. Ward M. D. Nate Silver Predicting future is easier than it looks [Електронний ресурс] / M. D. Ward, N. Metternich. — Режим доступу : <http://foreignpolicy.com/2012/11/16/predicting-the-future-is-easier-than-it-looks/>

УДК 323.21 (477)

О. О. Поліщук

ЦІНІСНО-КУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В УКРАЇНІ

Зазначено, що специфікою електорального процесу в Україні є потужний вплив ціннісно-культурних детермінант на мотивацію виборця. Зокрема, мова йде про волелюбність у ментальності українського народу, яка іноді призводить до переважання анархістських тенденцій, що проявляється в постійному неприйнятті влади. Це також сприяє появі завищених очікувань в українського виборця стосовно тих чи інших кандидатів. Завищені очікування обумовлюються приналежністю до патерналістського типу суспільства, яким був СРСР. Відсутність стратегій для формування нової колективної ідентичності фактично законсервували патерналізм, не витіснивши його із масової свідомості українських виборців.

Ключові слова: електоральний процес, цінності, політична культура, українська ментальність.

Указано, что спецификой электорального процесса в Украине является мощное влияние ценностно-культурных детерминант на мотивацию избирателя. В частности, речь идет о свободолюбии в ментальности украинского народа, которое иногда приводит к преобладанию анархистских тенденций и проявляется в постоянном неприятии власти. Это также способствует появлению завышенных ожиданий в украинского избирателя по отношению к тем либо иным кандидатам. Завышенные ожидания обуславливаются принадлежностью к патерналистскому типу общества, которым был СССР. Отсутствие стратегий для формирования новой коллективной идентичности фактически законсервировали патернализм, не вытеснив его из массового сознания украинских избирателей.

Ключевые слова: электоральный процесс, ценности, политическая культура, украинская ментальность.

It is indicated that the specificity of the electoral process in Ukraine is a powerful influence values and cultural determinants on motivation voter. In particular, it is about freedom in the minds of the Ukrainian people, which sometimes leads to a predominance of anarchist

tendencies manifested in constant rejection of authority. It also encourages the emergence of high expectations in Ukrainian voter in certain candidates. Inflated expectations are conditioned by membership in a paternalistic type of society which was the Soviet Union. Lack of strategies to create a new collective identity is actually conserved paternalism, not replacing it with mass consciousness Ukrainian voters.

Key words: electoral process, values, political culture, Ukrainian mentality.

Постановка проблеми. Від чесності, прозорості, рівності участі у виборах залежить легітимність обраних представників влади. Більшість дослідників виборчого процесу намагаються визначити об'єктивні фактори, які вирішальним чином впливають на результати виборів. Так, у межах соціологічного підходу (П. Лазерсфельд, С. Ліпсет) набуває важливості аналіз соціетальних розколів. У контексті соціопсихологічного підходу (О. Мелешкіна) – партійна ідентифікація. В раціонально-економічних моделях (В. Нечаєв, М. Фіоріна) в основному фокусують увагу на намаганнях індивідів мінімізувати власні витрати та їхніх устремліннях оцінити своє та суспільне економічне положення.

Аналіз актуальних досліджень. Задля аналізу електорального процесу України вельми вагомими є політико-культурні чинники, що обумовлюються ментальними та ціннісно-культурними інтенціями українського народу (В. Бебик, Г. Куц, В. Лісничий, В. Лісовий, І. Поліщук, А. Романюк, Н. Ротар, І. Шкурат, М. Шлемкевич та ін.).

Метою статті є виявлення ціннісно-культурних детермінант електорального процесу в Україні.

Виклад основного матеріалу. Особливість політичних процесів транзитивних суспільств полягає в тому, що участь громадян у політичному житті обмежується переважно електоральною участю. Відповідно, від якості виборчого процесу залежить ефективність втілення демократичних практик в українському політичному просторі [7].

Специфіка політичної культури переважно обумовлюється розмаїттям чинників, які впливають на її формування. На думку В. Литвина, «стан політичної культури в суспільстві залежить від багатьох параметрів: ментальності, закоріненості демократичної традиції, системи управління,

стану громадянського суспільства» [4, с. 3]. Також зазначається, що політичні уподобання і стереотипи електоральної поведінки напрочуд довго зберігають свою традиційність.

Аналізуючи особливості формування демократичної традиції в Україні, В. Лісовий наголошує, що для розуміння політичної культури українства більш глибокого осмислення потребують такі явища як «військова демократія» та «віче» [5, с. 126]. Концептуалізація цих категорій принципово важлива з огляду на те, що традиція завжди опирається на певні базові елементи, детальний аналіз яких дає можливість виявити ментальне підґрунтя формування демократичних практик в Україні.

На території сучасної України ще у давні часи народне зібрання – віче – було головною можливістю народного волевиявлення. У дещо видозміненій формі віче існувало й за часів Київської Русі. Не важко помітити, що віче є певним прообразом сучасних виборів. На народних віче вирішувалися головні питання тогочасного життя общини. Сучасні ж вибори визначають подальший напрямок як внутрішньої, так і зовнішньої політики України, що обумовлюється шляхом обрання певної ідеології як вектора політичного розвитку.

Важливо враховувати той факт, що Україна завжди вирізнялася неоднорідністю ідеологічних уподобань громадян. Однією з найвагоміших причин такої неоднорідності ідеологічних позицій є колишня приналежність українських територій до різних імперій. Східна частина українських земель була складовою Російської імперії. Відповідно, за традиціями їй ближча авторитарна модель управління. Західна Україна тяжіла до західноєвропейської ідеології, оскільки була частиною Австро-Угорської імперії. Отже, ціннісне поле української політичної культури формується набором різноаспектних – іноді полярних – детермінант: на заході спостерігається перевага раціонального начала, тоді як на сході переважають ірраціональні, стихійні, емоційно-вольові компоненти [10, с. 248].

Таким чином, результат приналежності окремих частин українських земель до різних державних утворень проявляється в наш час у баченні майбутнього України. Західна Україна більшим чином тяжіє до європейської спільноти, а Східна – до Росії. Не можна оминати ще один важливий аспект – релігійні відмінності в українському суспільстві, які в певному сенсі детермінують ментальність українців, здійснюючи вплив на їхні ідеологічні уподобання. Як зазначає в окресленому контексті М. Шаповал, «існування українського православного і греко-католицького світів несе в собі не лише елементи церковної юрисдикції, але має світоглядне та культурно-політичне значення» [8, с. 99]. На початку ХХ століття церковні відмінності на українських землях співвідносилися з двома окремими політичними досвідами – авторитарна царська дійсність та обмежена парламентська монархія з виборами і нерозвиненою партійною системою в Австро-Угорщині [8, с. 100].

Специфікою українського електорального процесу є переважно завищені очікування виборців стосовно тих чи інших кандидатів, що переважно обумовлюється ціннісно-ментальним підґрунтям української політичної культури. Втім, ще Н. Макіавеллі зазначав, що «люди, вірячи, що новий правитель виявиться кращим, із задоволенням повстають проти старого, але невдовзі вони на досвіді переконуються, що обманулися, бо новий правитель завжди виявляється гіршим старого [6, с. 4].

Дійсно, якщо провести паралелі з Україною, то можна відзначити, що після обрання президентом Л. Кравчука електорат доволі швидко розчарувався його діяльністю. Так, В. Кремень дає жорстку оцінку правління Л. Кравчука: «У перехідний період від патерналістського типу суспільства до правової держави, як відомо, велика роль належить харизматичному лідерові, вождеві народу. В Україні теж були сподівання, що з'явиться лідер, який візьме на себе відповідальність за наведення порядку і прокладання шляху до реформи. Але Леонід Кравчук, обраний Президентом у грудні 1991 р., таких сподівань не виправдав. Скидалось на те, що він і сам був вражений

глибиною економічних проблем України і не має ні бачення шляхів їх розв'язання, ні політичної волі до того» [1, с. 500].

Отже, завищені очікування українського виборця пояснюються приналежністю до патерналістського типу суспільства, яким, власне, був СРСР. Патерналізм важко викоринити із суспільної свідомості, зважаючи на те, що «період розпаду Радянського Союзу характеризувався наявністю криз ідентичності колективного характеру, коли людина, яка ототожнювала себе з певною країною, певним світосприйняттям, змушена була відкинути це сприйняття» [3, с. 81]. Саме через руйнування колективної ідентичності розпад СРСР для багатьох видавався болісним. Відсутність стратегій для формування нової колективної ідентичності фактично законсервували патерналізм, не витіснивши його із масової свідомості українських виборців.

Аналогічна ситуація відбувалася і після обрання президентом України Л. Кучми, «багатовекторна політика» якого не сприяла підвищенню рейтингу цього діяча. Здавалося, що буремні вибори 2004 р., внаслідок яких президентом став В. Ющенко, здатні були змінити ставлення електорату до претендентів на найвищу посаду в країні: від надмірного захоплення кандидатом (та, відповідно, надмірних очікувань) – до виваженого та критичного ставлення до нього. Втім, «Помаранчева революція», що підняла на владний Олімп В. Ющенка, спричинивши ейфорію в українських виборців, виявилася черговою «казкою» для всього українського народу. Ситуація полягала насамперед в тому, що патерналізм в українському суспільстві викоринити дуже важко: виборець в черговий раз наступив на «граблі» надмірних очікувань, понадіявшись на «доброго царя», який всіма буде опікатися. Вибори четвертого президента України В. Януковича також були позначені надмірними очікуваннями електорату, інфікованого патерналізмом.

Слід зазначити, що у випадку зміни патерналістського типу правління на демократичний, виборчий процес детермінує всю подальшу політику в державі. Прикладів можна навести декілька. Перший – вибори Президента у

2004 році, коли був зроблений європейський вибір подальшого розвитку України. Другий – вибори Президента у 2014 році, коли співпраця з Євросоюзом суттєво інтенсифікувалася.

Таким чином, український електорат, обираючи певного лідера, покладає на нього певні – не завжди раціонально виправдані – сподівання. Врешті, все закінчується однаково: виборець доволі швидко розчаровується в своєму виборі та починає нещадно критикувати владу. В принципі, така ситуація має глибоке коріння. Як зазначає Г. М. Куц, ще в історичних працях VI-VII ст.ст. зазначалося, що «тогочасним слов'янам (що проживали на території сучасної України) ... була притаманною риса певного неприйняття влади, непокори владі» [2, с. 115]. Приміром, Прокопій Кесарійський, який жив в епоху Юстиніана (VI ст.) писав що «слов'яни і анти, не управляються однією людиною, але здавна живуть в народоправстві (демократії), і тому у них щастя і нещастя в житті вважається справою спільною» [2, с. 116].

Слід також зважати на певні регіональні відмінності в Україні, що детермінують різні електоральні пріоритети. В першу чергу це проявляється в ціннісних розбіжностях Східної і Західної України. Додаткову відмінність обумовлює релігійна приналежність. Далеко не останню роль відіграє глибоке економічне розшарування та відсутність середнього класу, що проявляє себе в соціальній напрузі та певній дестабілізації. Крім того, українські виборці переважно не цікавляться виборчими програмами, деталями функціонування інституту Президента тощо.

На думку І. Шкурата, існує кілька рівнів формування образу кандидата в електоральному процесі [9]. Перший рівень – морально-етичні якості: чесність, непідкупність, принциповість, загострене почуття справедливості, відповідальність за свої слова і вчинки, сміливість і рішучість при захисті інтересів виборців. Другий рівень – компетентність, ділові якості: знання потреб виборців і загальної ситуації в країні, знання закону, здатність виділити головне і другорядне, наявність досвіду управління, уміння зрозуміло донести свої ідеї та пропозиції до виборців. Третій рівень –

«пробивні здатності» кандидата: знання порядку роботи державних закладів, входження до коридорів влади, уміння налагоджувати корисні знайомства, цілеспрямованість і наполегливість у досягненні поставленої мети, характер лідера (уміння об'єднати і повести за собою людей). Четвертий рівень – зовнішні дані: особиста привабливість, солідність і презентабельність, вишуканість манер. Аналіз діяльності українських партій показав, що вони йдуть шляхом створення зв'язків «лідер-партія» [9, с. 12]. Це пояснюється тим, що реакція виборців на конкретних політиків, у своїй більшості, емоційна й тому більш суттєва для впливу на електорат.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, специфікою електорального процесу в Україні є потужний вплив ціннісно-культурних детермінант на мотивацію виборця. Зокрема, мова йде про волелюбність у ментальності українського народу, яка іноді призводить до переважання анархістських тенденцій, що проявляється в постійному неприйнятті влади. Це також сприяє появі завищених очікувань в українського виборця стосовно тих чи інших кандидатів.

Завищені очікування обумовлюються приналежністю до патерналістського типу суспільства, яким був СРСР. Відсутність стратегій для формування нової колективної ідентичності фактично законсервували патерналізм, не витіснивши його із масової свідомості українських виборців.

Крім того, в електоральному виборі українського виборця доволі часто відсутня раціонально-логічна складова, натомість переважає емоційна мотивація. Можна констатувати, що для українського виборця пріоритетними є особисті якості лідера, а вже потім ідеологія, передвиборча програма, партійна приналежність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кремень В. Г. Україна: альтернативи поступу (критика історичного досвіду) / В. Г. Кремень [та ін]. — К. : ARC-UKRAINE, 1996. — 793 с.
2. Куц Г. М. Ліберальні трансформації політичного простору : [моногр.] / Г. М. Куц ; [за наук. ред. Ю. І. Макара]. — Харків : Віровець А. П. ; «Апостроф», 2011. — 300 с.

3. Куц Г. М. Проблематика ідентичності в ліберальному контексті / Г. М. Куц // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : «Питання політології». — Харків, 2007. — № 785. — Вип. 10. — 196 с. — С. 79—85.
4. Литвин В. Політична культура українського суспільства: традиції та сучасність / В. Литвин // Столичные новости. — 2002. — № 10. — 19–25 марта. — С. 3.
5. Лісовий В. С. Культура – ідеологія – політика / В. С. Лісовий. — К. : Видавництво ім. О. Теліги, 1997. — 352 с.
6. Макиавелли Н. Государь : Сочинения / Николо Макиавелли ; [пер. с итал.]. — М. : ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс; Харьков : Фолио, 1999. — 656 с.
7. Поліщук І. О. Еволюція культури політичних виборів в Україні : [моногр.] / І. О. Поліщук. — Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. — 348 с.
8. Шаповал М. Політична культура України / М. Шаповал // Науковий збірник Українського Вільного Університету. — Мюнхен, 1995. — Т. 15. — С. 95—106.
9. Шкурат І. В. Становлення та розвиток політичних виборів в Україні (управлінський аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. наук з держ. упр. : спец. 25.00.01 – «Теорія та історія державного управління» / І. В. Шкурат. — К. : УАДУ при Президентіві України, 2002. — 30 с.
10. Шлемкевич М. Галичанство / М. Шлемкевич // Політологічні читання. — 1993. — № 1. — С. 245—301.

УДК 177:111.84

О.М. Роговський

НОВІ «КВІТИ ЗЛА»: ОСНОВНІ ФАКТОРИ І ФОРМИ ІСНУВАННЯ ЗЛА У СУЧАСНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ КОНТЕКСТАХ

У статті розглянуті проблеми виникнення та поширення зла у соціумі. Виявлені основні види його джерел, провідників, носіїв, а також такі його ознаки як безсуб'єктність, дифузний характер, консеквентність і парадоксальність. Показано, що зло набуває форми та специфіки різних сфер культури та виявляє негативний бік явищ і тенденцій соціуму.

Ключові слова: зло, добро, дифузія, парадоксальність, консеквентність.

В статье рассматриваются проблемы возникновения и распространения зла в социуме. Выявлены основные виды его источников, проводников, носителей, а также такие его признаки как бессубъектность, диффузный характер, консеквентность и парадоксальность. Показано, что зло принимает формы и специфику различных сфер культуры и выявляет негативную сторону явлений и тенденций социума.

Ключевые слова: зло, добро, диффузия, парадоксальность, консеквентность